

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОТЕРАПІЇ У КОНТЕКСТІ ДУХОВНОЇ ПАРАДИГМИ ПСИХОЛОГІЇ

Мирослав САВЧИН

Copyright © 2009

На новому етапі свого становлення практична психологія потребує методологічного обґрунтування своїх завдань, функцій, вимог до побудови автентичного природі людини психотерапевтичного практикування. Перед психологічною практикою, що ґрунтується на традиційних концепціях особистості (психоаналітичній, необіґевіористській, гуманістичній, гештальт-психологічній, когнітивній та ін.) [2; 12; 16; 20; 23; 24; 25; 26; 27; 29; 34; 35; 36; 37] постає проблема її адекватності, ефективності, а головне – стійкості та незворотності результатів консультативної, психокорекційної, психодіагностичної, психотерапевтичної видів роботи, а також рівня і глибини позитивних змін у клієнта (пацієнта).

Нові вимоги до психотерапії зумовлені новими соціально-економічними умовами та загальноцивілізаційними тенденціями. На жаль, до творення деструктивних обставин життя людини долучилася психологія, яка культивує егоїзм, задоволення, гординю. Сучасна цивілізація свідомо побудувала себе на запереченні будь-якої залежності людини від потойбічного, трансцендентного. Вона провокує глибинну невірноваженість людської душі, “вражає технічними можливостями та одночасно – дивною поверховістю прагматичної філософії. Всесвіт стає величезним будівельним майданчиком, де все виражається у цифрах і підкоряється єдиному принципу продуктивності та інтересу” [9, с. 60–61]. І чим “більше нас пригнічують й обмежують потреби нового світу, тим більше суспільство прагне звільнитися від усіх табу та заборон, і загальний настрій виражає німий протест: сучасний світ, він “за” чи “проти” людини?” [Там само, с. 61]. Потойбічне – священне або секуляризоване – стає апокаліптичним вимірюван-

ням нашого буття” [Там само, с. 95]. У цьому пекельному житті людина відчуває себе приреченою на повну самотність. Але нехай це у серці великого міста чи у глибині пустелі, вона все ж ніколи не може уникнути особистої теми й сьогочасного життя – природи внутрішнього ества, добра і зла, любові, віри, надії. Ця проблема супроводжує кожного і стає актуальною на кожному повороті життєвого шляху. Отож, можемо відповідати по-різному і щоразу змінювати напрям життєпотоків в тому чи іншому плані” [Там само, с. 69].

Людство, майстерно дозуючи і пригнічуючи свої критичні здібності, ризикує звузити себе до раціонально зумовлених і наперед передбачених учинків. Гармонійна взаємодія між матеріальним прогресом і духовним зростанням стає все проблематичнішою, і невідоме майбутнє покреслено невідомими тінями. Людські стосунки “уражені нещирістю: так “буття-для-себе” намагається трансформувати інше “буття-для-себе” у “буття-в-собі”, зробити із суб’єкта об’єкт. Врешті-решт воно ризикує саме трансформуватися у статичне “буття-в-собі”, застигле у власних спогадах чи планах – або заволодіваємо іншим, або самі опиняємося у його владі. Наше ставлення до іншого – завжди неправда, і тому інші – справжнє пекло для “Я” [Там само, с. 39].

Інтелектуально-духовна трагедія сучасного людства полягає у розгляді засудженої, душевнохворої й смертної людини як стан її норми. На основі аналізу поведінки, думок, переживань, позицій, ідеалів, намірів дисгармонійної особистості створюються філософські, політичні, економічні та науково-психологічні системи, що часто претендують на статус абсолютних і вичерпних. Ця жахлива помилка думки має загальноцивілізаційне значення.

Навіть основні зусилля більшості течій психології спрямовані на розробку психотехнології для маніпулювання людиною (обґрунтування певних норм, стандартів, що, на перший погляд, стабілізують, а фактично дестабілізують суспільство), не спрямовані на забезпечення її духовного розвитку.

Методологи психології [2; 3а; 6; 8; 11; 12; 21а; 22; 30; 32] зазначають, що сучасній психології притаманні кілька тенденції розвитку:

1) зосередження уваги на чистому прагматизмі, повне нехтування академічною наукою у різних її іпостасях, у тому числі й методологією, що нібито не має практичної цінності;

2) виникнення “альтернативної” психології, що заперечує природничо-наукові, матеріалістичні методологічні основи психологічного знання. Пожвавлення нематеріалістичних тенденцій у психології особистості найбільш очевидно у її прикладних сферах – психотерапії і психокорекції, де культивуються ідеї буддиської, індійської, японської релігій та міфологій, що не відповідає духу християнства;

3) випередження психологічною практикою теоретичного та методологічного осмислення особистісних проблем конкретної людини, що є проблематичним твердженням, зважаючи на гносеологічну умовність як ідеалістичного світогляду, так і матеріалістичного.

Водночас у психології починає формуватися *духовна парадигма*, що адекватніше розглядає людину та її душу, відповідає справжній її онтології [4; 5; 16; 17; 18; 19; 21; 23; 24; 31]. Однак окремими методологами ця парадигма розглядається як “розмивання” чи навіть заперечення природничо-наукової методології як єдиної філософської основи повноцінного психологічного пізнання.

Проблема полягає ще й у тому, що в сучасній академічній психології та психотерапії немає єдиного погляду на природу людини, на джерела її активності, причину виникнення психічних розладів. За “мудрими”, вишуканими, часто штучно створеними, тільки зовнішньо логічними (феноменами та ноуменами, що не характеризують найглибшу та адекватну суть людини) психологічними термінами не можна побачити душу людини. Так, у психології існує більше двадцяти концепцій особистості, кожна з яких має своїх прихильників. Ці концепції сутнісно є не що інше як “психотеологія” чи “психорелігія”, очолює яку свій могутній провідник чи група провідників. Автор кожної теорії особистості, приймаючи здебільшого атеїзм, створює власну “теологію”,

псевдорелігію, систему “віру”. Будучи впевненим в істинності своїх поглядів на природу людини, у правоті персонального наукового світогляду, в чистоті здобутого досвіду, він обстоює свої погляди, прагне переконати опонентів і, ставши “вчителем” чи основоположником чергового вчення, концепції, теорії, закликає всіх слідувати тільки за ним.

Так, в основу бігевіоризму як послідовного матеріалізму була покладена ідея про людину як тварину, що додатково володіє словесною поведінкою. Фройдизм як біологізаторська концепція особистості, один із різновидностей біологізаторського редуccionізму, розглядає вроджені інстинкти й потяги у ролі головних детермінант психіки, визнає визначальну дію несвідомого у розвитку особистості, у спричиненні психічних та особистісних процесів і поведінки в цілому. Він виходить із спрощених уявлень про детермінанти розвитку особистості, надаючи переваги потягам, тілесних відчуттям над людським духом. Психоаналіз розглядає людину як високоорганізовану особу, в якій переважає сексуальність та агресивність, котрі прагнуть тільки задоволення і протистоять світу, оскільки той блокує досягнення задоволення. Психоаналітична процедура аналізу внутрішнього світу людини вочевидь віддалено і зовнішньо нагадує сповідь християнина, адже в ній немає ні каяття, ні Бога. З. Фройд не залишив і найменшого місця у структурі особистості для духовності, тому що був войовничим атеїстом, стверджуючи, що “релігія – це масове безумство” [28].

Гуманістична психологія, основоположниками якої є К. Роджерс, А. Маслоу, Г. Олпорт та ін., постала як “третя сила”, що опонує бігевіоризму і психоаналізу, принципово виступає проти детермінізму, проти керування поведінкою людини та обґрунтовує *недерективну психотерапію* [3; 13; 15; 23]. Детермінізм, хоч і визнається, але тільки як суто внутрішній, духовний чинник розвитку особистості. Цей напрям психології ґрунтується на гуманістичній парадигмі, у центрі якої перебуває саморозвиток особистості. Заперечується визначальна роль безпосередніх зовнішніх (у тому числі й соціальних) чинників (стимулів) її розвитку. За практичний вихід гуманістична психологія (та її варіанти) пропонує інший, ніж психоаналіз, набір психологічних впливів на пацієнта, зокрема діалогову особистісно-центровану терапію. Вона заперечує глибинні чинники розвитку і детермінізм – як причинно-наслідкові рушійні сили розвитку особистості

– на користь індивідуального духу, який розглядається ізольовано від трансцендентного. Її основними постулатами стали прагнення до вдосконалення, саморозкриття людини, яка – початок і вінець буття, а її Я має абсолютну цінність, тобто людина сама є бог, може самостійно вирішувати всі свої проблеми.

Зараз у психології набирає сили четверта хвиля – *трансперсональна психологія*. Її адепти пропонують з допомогою гіпервентиляції (посиленого дихання), гіпнозу, спеціально дібраної музики та використання деяких психотропних препаратів здійснювати “очищення” душі [4; 7; 33]. Згубність і мерзенність цієї бісівської новинки не потребує коментаторів.

Отож, кожна з концепцій обґрунтовує свій підхід до людини (власну “філософію людини”) і свою психотерапевтичну практику (свої техніки впливу на особистість пацієнта). Визнання чи невизнання принципу спричинення (детермінізму) психічних явищ – одна з найважливіших відмінностей між природничо-науковою та гуманістичною парадигмами у психології. Принцип детермінізму – це застосування філософських законів, що пояснюють всезагальне зумовлення психічних явищ реаліями об’єктивного матеріального світу та поширення на сферу психіки причинно-наслідкових закономірностей. Найважливішими критеріями природничо-наукової парадигми у психології є: 1) раціональність пізнання; 2) його доступність для емпіричної перевірки; 3) задіяння у систему вже нагромаджених знань, опора на наукові традиції тощо. За цими критеріями сучасні “альтернативні” напрями у психології (наприклад, гуманістична чи трансперсональна психологія) не витримують “критики”.

Сам детермінізм як основний методологічний принцип у позитивній психології по-різному трактується різними її напрями: 1) механістичне розуміння детермінант психіки, що апелює безпосередньо до зовнішніх стимулів (бігевіоризм, рефлексологія); 2) спрощене зведення психологічного до фізіологічного (“фізіологічна”, “павловська” психологія); 3) визнання психічного наслідком вроджених потягів (психоаналіз та його варіанти); 4) безпосереднє виведення психічного із соціального (“марксистська” психологія та її варіанти); 5) “гнучкий” (внутрішній) детермінізм у вигляді опосередкування психічних процесів знаряддями, знаками, мовою, що мають культурно-історичне (зовнішнє) походження, як це стверджує школа Л.С. Виготського-О.М. Леонтьєва.

Методологічну кризу психології апологети матеріалістичної орієнтації пояснюють зовнішніми та внутрішніми причинами. Зовнішні (соціальні фактори) – це припинення ідеологічного “тиску” на науку, повна свобода поглядів, а також навала у психологію дипломованих непрофесіоналів, що не знають (або навіть не вважають за потрібне знати) уже здобутих психологічних відомостей (фактів, законів, теорій) і, внаслідок цього, схильних до спрощених чи навіть позанаукових пояснень психологічних фактів. Внутрішні (логіка розвитку самої науки) – це розширення сфери інтересів сучасної психології, виникнення нових проблем, до розв’язання яких вона ще не готова, що в цілому природно для розвитку науки.

Сучасні психотерапевтичні школи не враховують реальність гріха, який пронизує людину, віддалені від справжньої реальності внутрішнього світу особистості з її недосконалою природою і глибинною потребою справжнього щастя. Вони, звичайно, до певної міри відкривають та аналізують душевну проблематику людини, але не здатні адекватно розв’язати її. Сьогодні навмисно культивується психоаналіз, який замінює сповідь. Медитація та інші практики призводять до подолання почуття провини, що, зі свого боку, має для людини катастрофічні наслідки – втрати сумління, цинізм, нігілізм, відмова від пошуку дороги до спасіння. Парапсихологія, йога, спіритизм, наркотити – це фальшивий досвід з непізнаними духовними силами. Відтак сучасна психологія швидше робить рекламу та легалізує гріх.

Психіатрія та психотерапія, що утвердилися на матеріалістичних позиціях, не визнають існування бісів, які часто опановують душу людини, а звідси й не може пояснити походження багатьох важких психічних порушень (сатанинство, кілерство, самогубство тощо). Сучасна психотерапія здебільшого сама потурає гріхам і низьким пристрастям людини, всіляко прагне підняти її самооцінку, культивує егоїзм, гординю. Вона пропонує пацієнту виплутатися з клубка проблем переважно з допомогою окультних методів, закликає до мрійництва, фантазерства. Через цей особливий стан свідомості, коли “відкриті “ворота” душі, гіпнотизер чи окультист стає провідником темних сил у душу людини і фактично служить сатані. Християнство визначає гіпноз як “свідоме служіння злу”, називає його явищем, котре “руйнує дух людини”. У стані гіпнозу використовуються темні сили духовного світу

(Журнал московської Патріархії. – 1989. – № 12.)

У східній філософії, зокрема, у філософії йоги вважається, що стан медитації благотворно впливає на душу і здоров'я людини, оскільки при цьому знижується ритм дихання, зменшується частота серцевих скорочень, рівень лаптати плазми крові, стається міорелаксація [16]. Стверджується, що такий незвичайний стан є кращим відпочинком для душі та тіла, шляхом виходу в духовну сферу. У зв'язку з цим отець Анатолій (Берестов) та академік нейрофізіолог С.В. Крапивін, досліджуючи роботу мозку людей, котрі перебували у стані медитації (гіпнозу, самогіпнозу) дійшли висновку, що за детального розгляду електроенцефалограм стає очевидно, що це ніякий не відпочинок, а особливий і дивний стан мозку – небезпечна мобілізація всіх мозкових ресурсів, усіх наявних фізіологічних сил мозку [1].

У сучасній психотерапії домінують дві основні концепції особистості: одна з них коріниться у психоаналізі – це “глибинна психологія”, що апелює до глибин особистості, друга – виходить з гуманістичного напрямку – “вершинна психологія”, що звертається до висот особистісного духу. Прийнято вважати, що вивчення людини психологічною наукою і релігією ведеться з різних методологічних позицій. Психологія як галузь наукового знання ґрунтується на системі доведень (фактів) і без них не приймає ніяких теоретичних положень. Релігія нібито не потребує ніяких доказів, її твердження ґрунтуються на постулатах віри. Способи релігійного пізнання тільки на перший погляд здаються не науковими, суб'єктивними. Опоненти це називають еkleктичною методологічною несумісністю, зневажливим ставленням до наукового минулого, запереченням очевидних наукових істин й водночас утвердженням сумнівних “фактів” і просто вигадкою. Стверджується, що існує реальна небезпека повернення психології до старого становища – бути частиною теології та філософії.

У сучасній практичній психології спрощено трактується гармонійність особистості, коли перебільшеного значення надається несвідомому та Еґо [25; 35; 36]. Одночасно тільки декларативно постулюється онтологічний статус духовного. Це призводить до того, що практичні психологи почали культивувати нарцисизм як соціальну цінність, спричинили становлення покоління, яке американські психологи називають Я-поколінням – з виразно індивідуалістичною, еґоїстичною спрямованістю

особистості, нездатної до взаємодії (допомоги, підтримки, сприяння) з іншою людиною, яка уміє сміятися, але не вміє радіти та переживати тиху внутрішню радість.

Практичні психологи не враховують, що для особистості основним джерелом розвитку та саморозвитку, оптимального функціонування, корекції та самокорекції внутрішнього світу і життєдіяльності є духовність. Тим самим людина ізолюється від вічного джерела енергії, від життя, не враховується катарсичний (сцілюючись, переживати тиху внутрішню радість) потенціал духовної рефлексії.

Традиційно практична психологія скептично ставиться до можливостей людини у самопобудові та підтримці гармонійності власного внутрішнього світу та життя, її здатності до самокорекції. Вона долучається до створення проблем в індивідуальному та суспільному вимірах життя, несвідомо культивуючи, наприклад, спотворений ідеал психічно здорової особистості. Так, вона пропагує найрізноманітніші узалежнення у повсякденному житті від: а) компліментів, особливо у жінок, керівників та лідерів, у тому числі наукових, політичних; б) статусу, влади, соціального становища; в) тілесної краси (обрання королеви краси – це фактично відродження звичаїв древніх латинських народів, що сутнісно означає не що інше, як мистецьки прикрита торгівля білими рабнями; самі ж красуні дуже часто мають трагічну долю – невінчані шлюби, позашлюбні діти, сенсаційні позашлюбні процеси, самогубства тощо; г) рекламної інформації; д) моди тощо.

У практичній психології надзвичайно поспішно культивується: а) еґоїзм, самолюбство, еґоїстичне самоствердження та самовираження, надмірна самоповага, котра є причиною аморальності й водночас не пропагується безумовне творення добра, уміння прощати іншим; б) найрізноманітніші задоволення безвідносно до критеріїв моральності, духовності й навіть стосовно психічного і фізичного здоров'я. Підтримуючи маскультуру, практичні психологи віддаляють людину від використання можливостей народної психотерапії (звичаїв, традицій, ритуалів, дружнього спілкування тощо). Вони, як не парадоксально, рекомендують клієнтам (пацієнтам) бути емоційними, пристрасними, тоді як вищими духовними станами людини є: а) безпристрасність; б) безмовність; в) обітниця внутрішнього чернецтва [14]. Натомість більшість таких професіоналів негативно оцінюють терпіння, самоприниження,

самообмеження особистості, розмальовуючи спотворений ідеал психічно здорової особистості. Більше того, навіюється, що зовнішня свобода особистості є більш значущою від внутрішньої, котра має трансцендентну природу (за таким принципом функціонує західна цивілізація).

Розвиток психологічної практики поза духовною парадигмою призвів до виникнення очевидного антигуманного практикування: 1) обслуговування психологами влади, політичних лідерів з антидержавною, антинародною спрямованістю; 2) створення рекламної продукції, у якій рекламуються не просто погані, а й шкідливі для здоров'я людини медичні препарати, товари, продукти та послуги; 3) створення відеопродукції, яка пропагує агресію, секс, насильство, вміння маніпулювати людьми; 4) формування споживацької свідомості у дітей, молоді, зрілого покоління.

Фактично практична психологія, як і традиційна медицина, що лікує хвороби і значно менше спрямовує свої зусилля на профілактику, як і державна влада, що часто спочатку створює проблеми в суспільному житті, а потім витрачає надзвичайно багато зусиль громадян на їх розв'язання, культивують дисгармонії, труднощі індивідуального та суспільного повсякдення, роблять людину залежною від психологічної допомоги. Навіть у новій галузі – *кризовій психології*, що розвивається в Україні, потерпілий розглядається як споживач послуг. Між тим головним завданням цього напрямку практичної психології є формування готовності адекватно діяти у критичних ситуаціях.

У ХХ столітті у вивченні особистості психологія впевнено спрямовувала свій погляд на глибинне несвідоме, тобто те, що має біологічний та архитипічний складники природи. Однак в особистості є глибинно-вершинне – духовне, що може бути проявлене у форматі духовної парадигми дослідження [4; 5; 9; 14; 16; 17; 18; 21; 23; 34]. Це підтверджує екзистенційний аналіз, який не зупиняється там, де зупинився психоаналіз. Як стверджує В. Франкл, сьогодні “ми не ламаємо більше собі голови над “майбутнім ще однієї ілюзії”, адже охоче роздумуємо про вічність деякої реальності – про вічність і сучасність всюдисущої сили, тієї реальності, за якою нам розкрилася релігійність людини, реальності у суто емпіричному сенсі. Щоправда, ця реальність дуже часто залишається неусвідомленою, витісняється особистістю. Якраз у таких випадках завдання екзистенційного аналізу й

полягає у тому, щоб виявити цю неусвідомлену, але все ж наявну духовну реальність” [23, с. 262–263].

В особистості є не тільки глибини, але й вершини. “Духовність людини – це річ у собі. Вона не може бути пояснена чимось недуховним, не зводиться до чого-небудь. Вона може бути зумовлена чимось, не будучи ним спричинена. Так, у нормі тілесні функції можуть впливати на розвиток духовного життя, але не спроможні детермінувати чи продукувати його. “Духовні і психологічні” аспекти людини повинні розглядатися окремо; вони являють собою сфери суттєво відмінні” [23, с. 36].

Духовне є незалежне від психічного. Психічне не вміщує у собі духовне, як помилково стверджує більшість дослідників проблеми духовного, але може витіснити його [23]. Так, психоз навіть не торкається глибинного ядра особистості пацієнта (мама може міцно спати, але чути плач дитини, й водночас не чути інший шум). Деякі “неврози, наприклад, невротична тривога, мають свої корені у пластах, фактично не психологічних” [23, с. 42]. Скажімо, депресія, тривога, невпевненість, психологічні, душевні й тілесні страждання зумовлені відсутністю в особистості духовних станів безпритрасності, безмовності, трансцендентної любові і свободи [9; 14]. Духовна особа оволодіває обітницями внутрішнього чернецтва (бідності, ціломудрості та послуху). Оволодіння вищими духовними станами призводить до зміщення центру її Я із соматичної, психологічної та соціальної іпостасей у сферу духовного, а Я-ідеальне ідентифікується з цими станами і вже немає нічого спільного з Над-Я (Супер-Его), що головне є джерелом комплексів та негативних переживань.

Духовність особистості ніяк не пов'язана з егоїзмом. “Духовне життя приходить не знизу, воно не народжується грою людської уяви, не виникає лише від бажання чи крику душі. Людина не вигадує його собі на втіху. Така романтична міфологія не витримала б випробування часом і смертю. Духовне життя приходить зверху, Бог дає його початок даром Своєї Присутності. Людина одержує це одкровення-подію і відповідає актом своєї віри. Вона приймає і сповідує Символ Віри, звертає його до “Ти” Батька і Його Сина та Його Духу. Відкривається літургійний діалог, що призводить до єдності. Отож духовне життя – це подія у глибинах духу, побачене ззовні, воно неминуче приречене на нерозуміння, часте змішання з душевністю. Психологізм як тен-

денція пояснювати духовне з позиції психічного задає своє класичне питання, що ціляє мимо мети: чи існує відповідність між суб'єктивністю релігійного досвіду та об'єктивністю його об'єкта?" [9, с. 57]. Він (психологізм) намагається у всіх релігійних почуттях бачити лише функцію психіки, суб'єктивну психологічну даність; він зводить релігію або до продукуючої причинності намірів, або до сублімації інстинкту [Там само]. Психологізм і раціоналізм XIX і XX століть й, особливо, початку XXI віддалили духовне життя від догматизму та богослов'я. Справжнє духовне "життя тече глибоко у серці, приховане не тільки від сторонніх поглядів, а й у повноті від самого володаря цього серця. Хто входить у цей таємничий чертог, той, безумовно, переживає невиявне здивування перед таїною буття. Хто чистим розумом зануриться у напружене споглядання своєї внутрішньої людини, той розуміє неможливість вичерпно відстежити перебіг власного життя за короткий відрізок часу, той усвідомлює змогу впливати на процес духовного життя серця, яке своєю глибиною торкається того буття, де уже немає буття" [14].

Духовність як іманентне утворення у душі людини є тією внутрішньою інстанцією, завдяки якій особистість стає самодостатнім суб'єктом життєдіяльності, спрямованої на творення добра для себе, рідних, інших людей та одночасно бореться зі злом, виражає любов до іншого, творчо переосмислює і трансформує обставини свого життя і власні потенційні спроможності. Вона невіддільна від автентичної внутрішньої та зовнішньої складових свободи людини, яка поєднана з її відповідальністю, із прагненням до абсолютної істини, праці і творчості, які збагачують, надають смислу її життєреалізуванню. Духовні цінності, репрезентуючись у свідомості та самосвідомості, наповнюють гуманістичним сенсом спонукальну сферу особистості та сприяють самореалізації її потенціалу. Завдяки духовності остання значною мірою стає незалежною від зовнішніх обставин (її не лякає перспектива залишитися без підтримки інших людей, вона не бачить сенсу в тому, щоб "сподобатися іншим", відчуває свою спроможність впливати на перебіг подій, розвиває власні потенції тощо) та виступає як самодостатній суб'єкт, котрий відповідальний за власне життя.

Концепція особистості, що ґрунтується на духовній парадигмі, розширює простір "спричинення" психічних та особистісних феноменів. В особистості є не тільки несвідоме,

свідоме, а й позасвідоме – духовне. Окрім визнання зумовленості психічного та особистісного реаліями об'єктивного матеріального світу і поширенням на психіку причинно-наслідкових закономірностей, психічне перебуває під впливом духовного (Божественної Благодаті). Стверджується, що психіка (особистість) перебувають у взаємодії, або під впливом, трьох сфер: а) тіла (психосоматика), б) соціуму та природного оточення (соціальна та екологічна психіки), в) духовної сфери.

Особливості взаємодії особистості із духовною сферою виявляються в духовних станах (безпристрасності, безмовності, трансцендентної віри, любові, свободи та відповідальності), котрі визначально впливають на психічне здоров'я людини, оптимізують її життя, призводять до психокультурного розвитку. Для свого функціонування душа (психіка, особистість) потребують енергії, джерелом якої і є духовна сфера. Якщо особистість не взаємодіє із цією сферою, то вона неминуче черпає енергію від двох інших сфер: а) тіла (вишукане харчування, секс, алкоголізм, наркоманія, різноманітні тілесні процедури тощо); б) найближчого соціуму (маніпуляція та пряма експлуатація інших людей, навіть цілих груп, прояв агресії та конфліктності тощо). Через гріховність, егоїзм, гординю, самовпевненість, матеріалістичну світоглядну орієнтацію особистість почасти витісняє духовне та перебуває тільки під енергетичною дією тіла (фізіології) і соціального.

Духовне життя людини є християнським синтезом антропоцентричного самозаглиблення, яке характерне для східних релігій без Бога і трансцендентного й теоцентричного персоналізму біблійних релігій – іудаїзму та ісламу. Поєднуючи дивне проникнення індуїзму в безодню внутрішнього світу людини зі священним трепетом іудейського та мусульманського монотеїзму перед абсолютною трансцендентністю Творця, християнський синтез одночасно творить абсолютно новий елемент, коли Божественне "Я" звернулося до людського "Ти", і Його Слово утвердило слухачого. Воно наділювало його існуванням за Своїм образом і продовжує його творити і наповнювати у живому спілкуванні зі своїм Словом, що стало плоттю" [9, с. 56]. Прийняти свій "хрест" – значить дізнатися про головну тему своєї долі, розкрити її смисл, зрозуміти себе. Тільки духовне життя вносить порядок, виявляє ритм свого зростання, вимагає постійного поступу. Тільки християнство розглядає людину з Божественного погляду, в єдності її

буття, починаючи зі творіння її Богом через гріхопадіння, смерть, воскресіння, до безсмертя та, не обмежуючись лише її несуттєвим тимчасовим перебуванням на землі – у впалому стані осуду і гріха. Іншими словами, “за сучасних умов, під гнітом перевантажень і нервового виснаження змінюється чутливість людини. Медицина захищає і продовжує життя, але в той же час зменшує опір до страждання та обмежень, тому і християнська аскеза, яка є лише метод на службі життя, старається адаптуватися до нових обставин. Якщо аскети минулого брали на себе виняткові пости та устами, то тепер же боротьба зміщується, людина не потребує додаткового долоризму (вчення про користь і моральну цінність страждання); волосяниця, ланцюги, самобичування лише зламали б її, не приносячи ніякої користі. Умертвіння плоті нині – це відмова від усяких стимуляторів. Аскезою стане швидше покладений на себе відпочинок, дисципліна періодичного та регулярного спокою, тиші, у яких людина здатна – навіть у серці всіх шумів світу – зупинитися для молитви і споглядання, й головне – бути уважною до присутності інших. Піст, на противагу накладеному на себе виснаженню плоті, буде відмовою від надмірностей, розділенням їх з бідними, гармонією з посмішкою” [Там само, с. 62].

В онтології особистості є стани душі, які важко пояснити в категоріях морального богослов'я, котрі не виходять із суті добра і зла. Це – психопатичні стани, які розвиваються від природи людини (патологій мозку). Навпаки, біснуватість – стан людини, коли вона втрачає будь-яке самоусвідомлення, перебуваючи під сильним демонічним впливом. Легша форма порушення душі – одержимість, тобто неповне полоніння душі злою силою, коли особа стає рабом своїх пристрастей та вад.

У клініці особистості існує група межових розладів – функціональних, себто мовиться про принципову зворотну психічну патологію (неврози, неврозоподібні стани, деякі типи депресії, м'ясливі психосоматичні стани, набуті форми психопатій та ін.). Вони часто зумовлені духовними причинами. Так, депресія – це сигнал душі про неблагополуччя, злиденне, бездуховне існування. Відтак це не просто плач душі через гріхи, а це самі гріхи волають, коли нерозкаяність мучить душу, що часто призводить до самогубств. У такі моменти демони шепчуть на вухо людині: “Все погано, надіятися немає на що, все одно помирати, так краще зроби це зараз”.

Загалом депресивні стани: а) можуть бути спричинені внутрішніми (ендогенними) джерелами і мало залежати від психологічних чинників та обставин; б) розвиваються через різні переживання, неприємності, які накладаються на особистісно-психологічні особливості людини та цінності (невротична депресія); в) головно зумовлені гріховністю людини. Останню причину, на жаль, зовсім не враховує сучасна психотерапія.

Депресія та інші порушення виявляються через різні тілесні недомагання (болі у животі, головна біль, стійке безсоння). В людини “плаче” мозок”, а сльози “льються” у серці, печінці і шлунку. У хворих ішемічною хворобою серця нерідко владарює внутрішнє напруження, нетерпимість, прагнення до постійного лідерства, емоційна нестійкість. Виникнення бронхіальної астми пов'язано з наявністю у характері виражених рис наполегливості, нетерпимості. Захворювання щитовидки зумовлене надмірністю у харчуванні та в інших тілесних задоволеннях.

Невротичні стани теж різноспричинені, зокрема духовністю особистості. Невроз – це зіткнення суперечливих внутрішньоособистісних тенденцій, які виражають неспівпадання бажаного та реального. Головну роль у виникненні неврозу має цілісна особистість людини, а не самі стреси та неприємності. Захворювання розвивається через конфлікт особистості із собою (інтрапсихічний) чи з іншими людьми (інтерпсихічний). Невроз не зникає зі зняттям психотравмуючої ситуації. Особистість у своїй душевній роботі, насамперед рефлексуванні, не здатна без опори на духовне зліквідувати ці суперечності. Сучасна психотерапія тільки ситуативно допомагає їй подолати невротичні тенденції.

В атмосфері злоби, спокус, нечистоплотності, розбещеності, нестримних пристрастей, безглуздості та непристойності душа людини стає нечистою, домівкою бісів. Гріх збуджує пристрасті, дезорганізовує психіку, виводить з-під контролю свідомості емоції та уяву. Диявол уміє задавати запитання, які ведуть людину в полон гріха. Відбувається матеріалізація останнього: гріх – характер – хвороба тіла. Гріхи, нагромаджуючись у душі, формують характерологічні вади. Так, характер людини, котра схильна до алкоголізації відзначається вразливістю, поганою пристосованістю до життя, слабовольністю чи, навпаки, великою самовпевненістю, гордовитістю, хворобливо переживає найменші життєві невдачі,

наполегливо шукає визнання. Якщо до цих рис додається ще й психотравма, то ймовірність нервового зриву і, відповідно, запою дуже велика. Хворому на алкоголізм треба нагадати, що він обплутаний вузлами гріха, навести приклади зцілення інших людей. Кодування хворого на алкоголізм – це бісовщина, тому що його першопричина залишається не подолана. У результаті такого лікування часто виникають ще складніші депресія, подразливість, тривога, фрустрація.

Якщо нова хвиля психотерапії [7; 33] використовує психотехніки для “трансформації особистості”, то, за вченням християнської церкви, людина на своєму шляху до єднання з Богом ніколи не втрачає свого глибинно-особистісного, своєї свободи, хоч і добровільно відмовляється від наданих їй природних нахилів. Справжнє духовне життя, вочевидь, завжди свідоме, тоді як несвідомість, на концепті якої вибудовують свої системи більшість психотерапевтичних шкіл, є ознакою темряви і гріха.

Переважання у повсякденні людини душевних пристрастей, як і самозвеличення тіла, є заперечення життя в душі. Міцне тіло (як і висока ерудиція) – це зовсім не передумова духовної зрілості. Тому, напевно, не можна назвати духовно здоровим доктора наук, який ні разу в житті не відкрив святе Євангеліє, хоч за родом своєї діяльності опрацював не одну тисячу книг. Буває і навпаки, коли у глибоко віруючої людини розвивається душевна недуга. Вона живе, молиться, відвідує храм, але одночасно виявляє певну психічну неспроможність, яка є спасителькою для неї. За волею Господа хвороби можуть даватися такій людині для випробування віри, і навіть як нагорода, коли вона радіє хворобливому тягареві, що переносяться заради Бога і вічного життя. Загалом людині не можна думати, що вона одна терпить скорботи більше за інших. Настільки спасителькою може виявитися душевна хвороба для християнина, наскільки пагубною є духовна пустота та моральне розтління у здорового глузду.

Воднораз існує релігійна параноя як специфічний розлад мислення, що в одних випадках проявляється як відмова від соціальних обов'язків (наприклад, неофіт кидає навчання, роботу тощо), в інших – як нехтування гігієною, прийняття без благословення непомірних подвигів посту, молитви тощо. Звичайно, цей стан відрізняється від спокуси чи духовного убожіння та недосвідченості чи інших виявів душевних недуг.

Психології повно не зрозуміти людську душу ще й тому, що вона – образ Творця, а тому немає універсальної причини, що пояснює виникнення різних психічних розладів. Психічна хвороба – це передусім важкий хрест, а не лише окремий випадок ушкодження людської природи. Вичерпно пізнати таємницю її виникнення і духовний смисл засобами психологічної науки неможливо. Це важко пояснити, адже Божа Справа розкривається у форматі вічності, точніше – належить їй. Саме там приготований священний суд і нагорода за наші справи у земному житті.

Сучасна психотерапія охоплює близько 2000 технік [10], але здебільшого вони нехтують духовністю людини, на чому якраз ґрунтується *християнська психотерапія*. Будь-який психотерапевтичний вплив повинен бути більше покликаний уможливити не словесну дію людини, а духовну. Здебільшого у ситуації психічних розладів особистості доцільно ставити духовний “діагноз”. Перед духівником і психіатром постає завдання з'ясувати: 1) що у стражданнях людини має духовну причину і підлягає духовному лікуванню; 2) що у її переживаннях становить прояв душевної хвороби, причиною якої є порушення у мозковій діяльності чи всього організму, і тому вимагає втручання лікаря; 3) які психофізіологічні порушення реально наявні, а які є опосередкованим наслідком особистих і родинних гріхів, що одночасно вимагає духовних, психіатричних і психотерапевтичних методів лікування.

Духовний погляд на проблему виявляє причини страждання – духовну сліпоту, ігнорування духовних потреб, безбожність. Як з появою світла зникає п'ятьма, так від пахоців смирення розвіюється будь-який смуток і гнів (св. Іван Лиственчини). Молитва, піст, Святі Таїнства сутнісно змінюють психодуховні стани: зникають нав'язливі ідеї, галюцинації, в очах з'являється осмисленість, значно покращується самопочуття. Під впливом Святого Духа перетворюється плоть людини, тоді ще більше Він діє у її серці. Подвижники віри і чеснотливості діють благодаттю Духу на інших людей.

Підтримання чистоти власного духу потребує постійних зусиль, Божественного спрямування. Як землянину неможливо уникнути повітря, так буденна особа не може не бути спокушена скорботами і хворобами сьогочасних суспільства та цивілізації. Зайняті земним, природно від земного й мають скорботи, а, прагнучи до духовного, про духовне і скорблять. Але останні будуть блаженні, тому що плід їх рясний від

Господа. Душу лікує святий Дух, Благодать Господа, Ісуса Христа. Перед Богом важливі не посади та успіхи, а віра, смирення, покірне несення свого хреста. Є смуток на користь, коли людина засмучується від своїх гріхів, од небачення ближнього, прагне не відпасти від Божественної Благодаті. Смуток за гріхи, смуток за Богом – це досвід та віяння благодаті у серці, а молитва з теплими сльозами розкаяння – засіб утіхи. Спочатку ллються гіркі сльози, а згодом відчувається полегшення, відраза, просвітління. Чим довше людина рухається шляхом спасіння, тим душі стає веселіше: ти плачеш, сльози градом котяться, а на серці стає ясніше і тепліше. Це – незбагненна дія Благодаті. Смуток може бути на шкоду, коли його предметом є тлінні (бісівські) речі. Гнів теж губить душевну ниву.

В основі багатьох психічних розладів – несмиренність і пристрасність особистості. Пристрасть є одним з головних мотивів поведінки людини сучасного суспільства і водночас причиною нервово-психічних захворювань. Навпаки, смиренням віруюча особа перемагає все. Коли біси відступають, у душу проникає світло, наступає мир, спокій, тиша, ясність, чистота. Справжнє вилікування від душевної скорботи може статися тільки через покаяння, котре вимагає неабияких духовних зусиль конкретної земної людини.

Виділяють такі методи християнської турботи про душу: 1) бесіда, 2) психологічний аналіз конфліктних ситуацій, 3) зустрічі з духовенством, 4) сімейно-родинні консультації, 5) катехизація, 6) психологічна підготовка до таїнства хрещення і миропомазання, сповіді подружжя, елеопомазання для Божого благословення у поважній недужі та бажання здоров'я душі та тілу, 7) реабілітація осіб, які стали жертвами тоталітарних сект, окультних впливів, 8) спільні молитви, 9) паломницькі поїздки у святі місця тощо [1]. Додамо, що Спаситель своїм приходом на Землю не знищив зовсім владу Диявола, а тільки послабив його вплив на людей і дав нам засоби відбивати Його підступи, носити хрест – молитися, пити зранку освячену воду. Лукавий не такою мірою спокушує душу і затягує її у скорботу, в якій хоче, проте в такій, у якій дозволено йому Богом (Св. Ефрем Сірін).

Школи психотерапії, які у своїй практиці звертаються до рівня духовності особистості, все ж головно зайняті поглибленим вивченням “надіндивідуальних”, “колективних”, або “надособистісних” процесів у людині. Так, глибинна психологія, зі свого боку, привертає

увагу до трансцендентності смирення і до втілення духовного у соціальному повсякденні. Сучасна аскеза бачить себе на службі у людського, яке було сприйняте у Втіленні; вона рішуче чинить опір усякому применшенню чи усуненню людини” [9, с. 62].

Великі вчителі аскези чудово розуміли значення підсвідомого у нашій душі. Так, Евагрій навчає: “Багато пристрастей приховано у нашій душі, вони вислизують з-під уваги, раптово виявляючись під час спокусу”. Глибинна психологія К. Юнга вдало підкріплює аскетичне мистецтво засобами науки, допомагаючи людині зрозуміти себе. Вона аналізує динаміку емоційного, темну зону підсвідомого, ірраціональний корінь душі, де діють інстинкти “волі до життя”. Пригнічений реальністю, підданий соціальній цензурі, цей внутрішній світ перекроюється, частина його життєвої сили виявляється витісненою, у нього виробляються рефлексії придушення і компенсації. Справжнє, приховане життя протікає нижче порогу свідомості, постійно чинячи свій тиск; від рівноваги між свідомістю і підсвідомістю, від здатності духу наповнювати останні своїм світлом, обіймати й зліквідувати їх “темряву”, залежить душевне і тілесне здоров'я людини.

Темні, ворожі сили людини використовують її психічні витокі. Саме у цьому значенні К. Юнг говорить про схожість комплексів з демонами. Аскети радять розвивати увагу і розрізняти у внутрішньому хаосі душі природу діючих там джерел – тваринну, раціональну, емоційну, а також їх зовнішні і внутрішні причини, суто біологічні або складніші, скажімо, моральні. Так, Евагрій (в “Antirrheticos”) виявляє соматичну причину обжерливості та похитливості (солодопристрасність), показуючи, що вони – суть збочення інстинктів життя та виживання. Для св. Григорія Палами пристрасності, котрі виходять від плоті, найменш тяжкі і вказують на те, що матерія стала важким тягарем, тому що не була одухотворена. Задовго до З. Фрейда, в XIV столітті, він говорить про прояви сексуальності у зовсім маленьких дітей, як про суто природні, про гріх і про більш небезпечні пристрасності, що надходять від злого духу.

Психологія, що згідна з аскезою, вважає занадто докладні спогади про минуле, дуже тривалу зупинку уваги на ньому небезпечними, що може принести більше шкоди людині, ніж користі. Фрейдівський метод інтроспекції та редукції теперішнього часу в минуле відчужує людину від її внутрішнього ества. К. Юнг ство-

рив метод перспекції, спрямованої на побудову майбутнього, головно – через подолання себе, яке знаходимо у словах апостола Павла: “Забуваючи те, що позаду, і спрямовуючись до того, що попереду, поспішаю до мети” (Флп 3:13–14) [23].

Завдання психотерапії полягає в тому, щоб дістатися до ірраціональних коренів душі, до чистого і нечистого джерел уяви, розкрити їх справжню природу. Психоаналіз та аскеза шукають обхідні шляхи для того, щоб туди могло проникнути світло розуму. На підсвідомість у жодному разі не можна діяти імперативами, тому що воно чинить опір усякому прямому наказу. Якраз через уяву можливе найефективніше проникнення в цю сферу; воно відкривається людині як велика сила образів. Але аскеза, на відміну від психоаналізу, спочатку очищає уяву, а потім спрямовує її на те, що знаходиться за межами образів уявлень. Якраз ікона піднімає духовний погляд до власної апокаліптичної межі. Якщо психотерапевт звертається до доброго серця пацієнта, то в нього зникають упередження, тане гнів.

До вражаючої сили світського мистецтва додається жива мова символів Священного Мистецтва. Згідно з К. Юнгом, “тільки релігійний символ всеціло сублимує”. “Символ віри”, що сповідується літургійно, проводить нас над образами і навіть символами і ставить як покликаних там, де розгортаються реальні стосунки між людським “Я” і божественним “Ти”. Якщо категоричний імператив К. Канта безсилий, оскільки абстрактний та імперсональний, то Євангелія, навпаки, відкриває живу Особу Христа, джерело імперативів харизматичних” [9, с. 165–166]. Одного разу уявлена, зображена в душі Особа Христа, у відповідь формує саму цю душу, трансформує її за своїм зразком: “І вже не я живу, але живе в мені Христос” – й насамкінець шляху душа стає воістину хриstopодібною” [Там само].

Духовна аскеза – це глибинна сублимація як прагнення до вищого, до Всевишнього. Вона формує витончену культуру уяви, вчить духовним премудростям – посту, зору і слуху. Людина невпинно стикається з незлічними образами, котрі оточують її, або виникають у її душі. Вона постійно перебуває під впливом навіювання від розмов, наукових формул, політичних гасел, художніх форм, людського обличчя, космічного пейзажу. Якщо все суще однаково прагне навіювати, чинити тиск на душу, її вражати, то “навчені Богом” “теодидакти” (Прп. Макарій. Духовні беседи) одержують найсильніше враження: адже Сам

Бог навіює їм через творчі образи Своєї Премудрості” [Там само, с. 167]. У моменти тяжкої самотності тільки глибоке смирення може прийти нам на допомогу: визнання радикального безсилля людського ества спонукає людину принести всю свою істоту до підніжжя хреста, і тоді несподівано Христос піднімає цю нестерпну тяжкість замість нас: “Навчіться від Мене, бо ярмо Моє благо і тягар Мій легкий” (Мф 11:30). Тоді людину переповнює довір’я: “Та буде воля Твоя” – я приймаю цю волю як свою власну, в ній я розкриваю, що Бог промислив про мене, у ній я впізнаю свою долю” [Там само, с. 71]. Отож мистецтво упокорення полягає не в тому, щоб стати тим чи іншим, а в тому, щоб точно дотримати ту міру, яку поклав нам Бог [Там само, с. 72]. Не будучи у змозі ще всього зрозуміти, людина відчуває більше, ніж їй того потрібно в даний момент. Доля набуває свіжості, пристрасно улюбленого буття. І лише після цього “другого народження”, цієї особистої П’ятидесятниці, і починається власне духовне життя” [Там само, с. 72].

В основу психологічної практики, яка ґрунтується на духовній парадигмі, покладена концепція особистості та її життєдіяльності, згідно з якою вершинною та одночасно глибинною характеристикою цілісної та гармонійно розвиненої особистості є духовність, а головною її спрямованістю – реалізація власного потенціалу для творення добра і боротьби зі злом. Повноцінна життєдіяльність – це автентичні внутрішня та зовнішня виміри свободи, що невіддільна від відповідальності, пошуку істини, творчості, реалізації задатків і талантів; спрямованість до досконалості, підготовка до очікуваної та легкої зустрічі з вічністю шляхом реалізації і вдосконалення себе, творення добра та активної участі у покращенні довкілля.

Духовна парадигма практичної психології передбачає використання особливих психологічних технологій допомоги, підтримки, сприяння і супроводу процесів функціонування і розвитку людини, зокрема:

- культивування безумовної любові, віри та надії;
- актуалізації перебігу свідомості та поза-свідомого (духовного), а не лише звернення до несвідомого;
- активізації внутрішніх резервів клієнта, а не маніпуляції ним задля пристосування до умов, усупротив його індивідуальному самовираженню;
- спрямованості на забезпечення внутрішньої свободи особистості як автентичної ціннос-

ті, яка невіддільна від особистої відповідальності, творчості, пізнання істини, праці, а не тільки зовнішньої свободи;

– навчання психологічному “експериментуванню” у своєму внутрішньому та зовнішньому світах (саморефлексія, формування життєвих планів, освоєння ефективних життєвих технологій, самокорекція, вироблення нових корисних звичок та звільнення від шкідливих тощо);

– сприяння конструктивній зовнішній фізичній і соціальній активності та самоактивності, спрямованої на реалізацію у своєму житті духовних цінностей;

– актуалізації глибинно-автентичного, індивідуально неповторного та особливого, типового і загальнолюдського, трансцендентного в особистості як у джерелі найадекватніших, найдієвіших та найморальніших мотивів життєдіяльності (найпотужніших сенсів та ідеалів), що сприяє подоланню невротичних та інфантильно-архетипічних деструктивних тенденцій.

У процесі психотерапії пацієнтові слід перш за все дати любов і душевне тепло. Щоб краще подати цю любов потрібне відповідне знання. Завдання психолога тут полягає в тому, щоб пацієнт змирився із собою, а через це – й з усім світом і Богом. Завдяки орієнтації на духовне начало (віра, надія, любов, творення добра, активна участь у покращенні світу, духовній рефлексії, молитві, самообмеженні (піст, терпіння, прощення, самоприниження задля духовного піднесення тощо) людина може досягти значних успіхів у *самотерапії*. Конкретно це виявляється у:

1) досягненні станів ясної свідомості, який передбачає: а) чітке розуміння, широту та глибину усвідомлення себе, світу і свого життя (усвідомлення головного); розуміння, сприймання і приймання внутрішньої (місія, сенс життя, своє “треба” і “хочу”, свій особистісний ідеал) та зовнішньої (“треба”, “від мене очікують”) необхідностей; володіння бажаними знаннями (відчуття та розуміння усіх граней, сторін життя, суспільства і природи) і технологіями життєдіяльності; б) здатність контролювати життєву ситуацію, знаходити розв’язки проблем, розгадувати загадки життя, “віднайти” філософський камінь; в) повне усвідомлення минулих та актуальних помилок і передбачення потенційних;

2) спроможності гармонізувати свій внутрішній світ, встановлюючи рівновагу із власним несвідомим, зліквідувати комплекси, розв’язувати внутрішні суперечності;

3) долати життєві кризи (наприклад, втрату рідних людей, невдачі у кар’єрі, важкі чи

навіть невиліковні захворювання тощо), розв’язувати соціальні суперечності власного повсякдення та життя інших людей і навіть суспільства загалом (прикладом є індійський лідер, нехристиянин Ганді, який зброї, боєприпасам та армії протиставляв піст; інтригам, лукавству та насильству – молитву, а політичним розбратам – безмовність, і тим самим став переможцем у боротьбі за незалежність своєї Батьківщини – Індії).

Опоненти духовної парадигми стверджують, що християнської психотерапії бути не може, адже віруючий психолог не може нав’язувати релігійні переконання іншим людям, тим більше, що на існування мають право й інші релігійні вчення. Але, по-перше, віруючий психотерапевт не використовує медитативних технік, гіпнотичних трансів і подібних прийомів, котрі руйнують душу пацієнта, а його практика ґрунтується на християнських цінностях; по-друге, він працює з тими людьми, які жадають душевного виздоровлення через духовне життя.

Отже, у контексті духовної парадигми в основу психологічної практики має бути покладена концепція, згідно з якою вершинною та одночасно глибинною характеристикою особистості є її духовність. За оптимальних умов головними результатами діяльності практичного психолога є зростання сили Я клієнта та рівня свідомості, його орієнтація на духовне. Звідси закономірно, що специфічними будуть особливості психологічних технологій допомоги, підтримки, сприяння та супроводу функціонування і розвитку особи, груп, соціальних інститутів і суспільства загалом.

Жорстке методологічне настановлення щодо всезагальності матеріального та соціального детермінізму у психології, охоплюючи й найскладніші явища – рівні особистості і свідомості, неадекватне природі людини. Ось чому й природничо-наукова, матеріалістична парадигма має обмеження у сфері конструктивного використання психологічних знань, зокрема, у вивченні глибинних проблем особистості.

В дослідженні особистості та психотерапії слід орієнтуватися на реальну онтологію, яка обіймає духовне. Це дозволить значно підвищити ефективність психологічної практики та забезпечити її стійкі результати. У контексті духовної парадигми психотерапія також покликана зліквідувати розрив між аксіологічною функцією серця та гносеологічною функцією розуму, щоб згармонізувати внутрішній світ людини та її стосунки із зовнішнім світом, зміцнити її дух у творенні добра і в боротьбі зі злом.

1. Адеев Д.А. Духовна сущность психических расстройств (размышление православного врача). – М.: ИПК “Московская Правда”, 1998. – 62 с.
2. Адлер А. Наука жить // Психология личности в трудах зарубежных психологов / Сост. и общая ред. А.А. Реана. – СПб: Питер, 2000. – 320 с.
3. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / Пер. с нем. – М.: За экономическую грамотность, 1995. – 296 с.
- 3а. Балл Г.А. Психология в радиогуманистической перспективе: Избранные работы. – К.: Изд-во Основа, 2006. – 408 с.
4. Батлер К. Кто ты? Открытие своей истинной сущности. – СПб.: Институт самосознания, 2007. – 287 с.
5. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості // Цінності освіти і виховання / За заг. ред. О.В. Сухолинської. – К., 1997. – С. 21–25.
6. Василюк Ф.Е. Методологический анализ в психологии. – М.: МТППУ: Смысл, 2003. – 253 с.
7. Гроф С. Путешествие в поисках себя. – М.: Изд-во Трансперсонального института, 1994. – 338 с.
8. Дорфман Л.Я. Методологические основы эмпирической психологии: от понимания к технологии. – М.: Смысл, 2005. – 146 с.
9. Евдокимов Павел. Этапы духовной жизни: От отцов-пустынников до наших дней / Пер. с франц. С. Зейденберга, М. Норданского. – М.: Свято-филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 2003. – 232 с.
10. Карвасарский Б.Д. (общая редакция). Психотерапевтическая энциклопедия. – СПб.: Питер. Ком, 1998. – 752 с.
11. Корнилова Т.В., Смирнов С.Д. Методологические основы психологии. – СПб.: Питер, 2006. – 320 с.
12. Леонтьев Д.А., Щур В.Г. Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии. – М.: Смысл, 1997. – 328 с.
13. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Питер, 2003. – 352 с.
14. Митрополит Иерофей (Влахос). Православная психотерапия. Святоотеческий курс врачевания души. – Краматорск: Изд-во ЗАО “Тираж-51”, 2004. – 364 с.
15. Роджерс К.К. Становление личности. Взгляд на психотерапию / Пер. с англ. М. Хлотник. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 416 с.
16. Роменец В.А. Постановня канонічної психології // Основи психології / За ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – Вид. друге, стереотипне. – К.: Либідь, 1996. – С. 605–621.
17. Савчин М.В. Духовна парадигма практичної психології // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – №17 (41). – 2007. – С. 30–36.
18. Савчин М.В. Духовний потенціал людини: Монографія. – Івано-Франківськ: Вид-во “Плаї” Прикарпатського університету, 2001. – 203 с.
19. Савчин М.В. Три логіки душевного життя людини / Зб. наукових праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка: Психологія // За ред. С.В. Максименка. – К., 2007. – Вип. 34. – С. 286–289.
20. Татенко В.О. Людина. Суб’єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії. – К.: Либідь, 2006. – 312 с.
21. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М.: Наука, 1987. – 240 с.
- 21а. Ткаченко О. Принципи, категорії і методологічні проблеми психології // Психологія і суспільство. – 2009. – №1. – С. 45–133.
22. Уилбер К. Интегральная психология: Сознание. Дух. Психология. Терапия. – М.: ООО Из-во АСТ, 2004. – 304 с.
23. Франкл В. Основы логотерапии. Психотерапия и религия. – СПб: Речь, 2000. – 286 с.
24. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / Пер. с англ. и нем.; общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д.А. Леонтьева. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
25. Фрейд З. О клиническом психоанализе // Избранные сочинения. – М. Медицина, 1991. – 288 с.
26. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. – М.: Педагогика-Пресс, 1993. – 140 с.
27. Фрейд З. Толкование сновидений. – К.: Здоровье, 1991. – 484 с.
28. Фрейд З. Человек Мойсей: психология религии / Пер. с нем. А.М. Боковиков. – М.: Академический Проект, 2007. – 186 с.
29. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М.: Республика, 1994. – 447 с.
30. Фурман А. Идея професійного методологування. – Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.
31. Шевченко Г.П. Духовність і цінності життя // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць / Гол. ред. Г.П. Шевченко. – Луганськ: Вид-во східноукр. нац. ун-ту, 2004. – Вип. 5. – С. 3–15.
32. Щедровицкий Г.П. Психология и методология. – М.: Путь, 2004. – 466 с.
33. Эшби М. Христианская йога: Секретные техники / Пер. с англ. – М.: ООО Издательство “София”, 2008.
34. Юнг К.Г. Об энергетике души / Пер. с нем. В. Бакусева. – М.: Академический Проект, 2008. – 197 с. – (Психологические технологии).
35. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени. – М.: Прогресс, 1994. – 336 с.
36. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное: Сборник / Пер. с англ. – СПб: Университетская книга, 1997. – 544 с.
37. Яценко Т.С. Функціонально-структурний підхід до розуміння психіки у її внутрішній динаміці // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2000: Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. – Харків. ОВС, 2002. – Ч.1. – С. 452–468.

АНОТАЦІЯ

Савчин Мирослав Васильович.

Методологічні та практичні проблеми психотерапії у контексті духовної парадигми психології.

Духовність як іманентне, внутрішнє утворення в душі людини дозволяє стати їй самодостатнім суб’єктом життєдіяльності. Головними результатами діяльності практичного психолога, котрий орієнтується на духовну парадигму, є зростання сили Я клієнта та рівня його свідомості, зміцнення орієнтації на духовне. Специфічними у цьому контексті є психологічні технології допомоги, підтримки, сприяння та супроводу функціонування і розвитку людини, груп, суспільних інститутів і суспільства загалом.

АННОТАЦІЯ

Савчин Мирослав Васильевич.

Методологические и практические проблемы психотерапии в контексте духовной парадигмы психологии.

Духовность как имманентное внутреннее образование в душе человека позволяет ему стать самодостаточным субъектом жизнедеятельности. Главными результатами деятельности практического психолога, который ориентируется на духовную парадигму, является повышение силы Я клиента, уровня его сознания и усиление ориентации на духовное. Специфическими в этом контексте являются психологические технологии помощи, поддержки, содействие и сопровождение функционирования и развития человека, групп, общественных институтов и общества в целом.

SUMMARIES

Savchyn Myroslav.

Methodological and Practical Problems of Psychotherapy in the Context of Spiritual Paradigm of Psychology.

Spirituality as immanent, inner formation in the soul of a person allows him to become a self-sufficient subject of his life activity. The main results of the activity of a practical psychologist, who is oriented to the spiritual paradigm, is the increasing of the strength of patient's "I" and the level of his consciousness, support and assistance during the process of activity and development of a person, groups, society institutions and society in whole.

Надійшла до редакції 15.09.2009.

Вітання з ювілеєм!

Наявність професійного журналу — це реальна потреба співтовариства у презентації новітніх результатів досліджень, в обміні інформацією щодо публікацій із професійної сфери, у проведенні дискусій тощо. Соціальний запит на фаховий журнал, перш за все, пов'язаний з нагальною проблемою формування національного професійного психологічного співтовариства. Оскільки особливості етнонаціональної культури, історичних традицій породжує специфічний менталітет, особливості українського характеру, звичок, та психологічна практика, що почала активно розвиватися в останні роки завдяки стрімкому розвитку психологічної освіти, потребує узагальнення, теоретичного осмислення й методологічної рефлексії саме національних реалій.

Особливе значення журналу "Психологія і суспільство" набуває за умов фактично відсутності національного ринку психологічної літератури, коли більш доступною є російська наукова книга. Водночас сучасна українська психологія представлена яскравою плеядою науковців, праці яких заслуговують на увагу широкої гуманітарної спільноти.

Важливо підкреслити, що головному редактору вдалося зорієнтувати журнал на відображення розвитку психологічної теорії та соціальної практики у різних сферах суспільного життя, а не тільки у педагогічній.

Особливістю журналу-ювіляру є міждисциплінарний підхід у розв'язанні сучасних проблем українського суспільства. Мовиться про те, що психологи та соціологи чи не вперше на сторінках одного журналу мають змогу звертатися до проблем, які можуть дискутуватися як у межах однієї дисципліни, так й у форматі міждисциплінарного дискурсу.

Крім того, будь-який журнал — це результат самореалізації засновника і його редакційної команди, це особистісна потреба виявити свої здібності та найсвітліші грані індивідуальних талантів, нарешті це ще й готовність дати відповідь на соціальний запит.

З повагою і вдячністю
Валентина Подшивалкіна,
доктор соціологічних наук, професор